

wyznał: „wiedziałem, że to zło, ale uznałem je za mniejsze niż to, które czyni Popiełuszko”. Ks. dr Poniński dodał, że na sali procesowej widoczne było usprawiedliwienie zabójstwa – mówiono, że ksiądz był kłamcą, przeciętnikiem, oszustem, pałał nienawiścią do całego aparatu władzy. Teza, że śmierć była następstwem nieprzestrzegania prawa nie tylko przez zabójców, ale też przez ofiarę jawnie była podtrzymywana także przez sędziego i prokuratorów, choćby przez przerywanie wypowiedzi, które mogłyby zasugerować inną śmierć.

W krótkiej dyskusji, wieńczącej drugą część, a zarazem całość obrad, prowadzonej przez dra hab. Grzegorza Łęcickiego, prof. UKSW, głos zabrał najpierw ks. dr Poniński. Powiedział, że nie wydaje mu się, by teza o zmuszeniu ks. Jerzego do wyjazdu była prawdziwa. Ks. prof. Kaczmarek dodał zaś, że już następnego dnia po śmierci, czyli 20 października, ks. Jerzy ukazał się różnym osobom. Jest to argument innej natury, dlatego w Kongregacji uzyskano pewność moralną co do dnia śmierci. Do daty śmierci nawiązał także o. Bartoszewski. Powiedział, że przejrzeni wszystkie zdjęcia zwłok z wody i niemożliwe jest, by po 2-3 dniach ciało mogło tak wyglądać, dlatego uważa datę 19 października za pewną. Co do wyjazdu do Rzymu, to będąc jeszcze razem w Krynicy, ks. Popiełuszko powiedział: „jak mnie wyślą na studia, to pojadę, ale sam nie pojadę”. Prymas zaś był absolutnie przeciwny, by ks. Jerzy wyjechał.

Kończąc konferencję naukową, organizatorzy podziękowali wszystkim prelegentom za zaangażowanie. Gromkie brawa popłynęły nie tylko w ich stronę, ale także bliskich z rodziny Księdza Jerzego oraz gości, którzy chętnie zabierali głos w dyskusjach. Organizatorzy umożliwili także zakup materiałów związanych z życiem i problematyką śmierci ks. Popiełuszki. Wychodząc z auli można było nabyć wiele ciekawych publikacji obfitujących w najnowsze fakty. Czas po sympozjum stał się też okazją do indywidualnych rozmów z prelegentami.

KS. PIOTR OLSZANOWSKI

Papieski Uniwersytet Gregoriański w Rzymie

SPRAWOZDANIE Z SYMPOZJUM NAUKOWEGO
„TEOLOGIA MORALNA KLAUSA DEMMERA”
(Rzym, 17-18 kwietnia 2015 r.)

W dniach od 17-18 kwietnia 2015 roku w Rzymie odbyło się sympozjum naukowe zatytułowane „Teologia moralna Klausa Demmera”, zorganizowane ze wspólnej inicjatywy Wydziału Teologii Moralnej Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego

oraz Papieskiego Instytutu Santa Maria dell'Anima. Pierwszy dzień wymiany naukowych doświadczeń i przypomnienia nauki znakomitego niemieckiego moralisty miał miejsce w murach najstarszego papieskiego uniwersytetu, natomiast w drugim dniu uczestnicy sympozjum skorzystali z gościnności, mieszczącego się przy Via della Pace, Papieskiego Instytutu Santa Maria dell'Anima. Dwa różne miejsca podjęcia refleksji z zakresu teologii moralnej to nie przypadek, bowiem mocno związane są z osobą zmarłego w lipcu 2014 roku wielkiego Profesora.

Klaus Demmer urodził się 27 maja 1931 roku w Münster w Niemczech, w 1961 roku uzyskał tytuł naukowy doktora nauk teologicznych w zakresie teologii moralnej na podstawie rozprawy napisanej pod kierunkiem Josefa Fuchsa SJ pod tytułem: *Jus Caritatis. Zur christologischen Grundlegung der augustinischen Naturrechtslehre* na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim. Po uzyskaniu habilitacji na Uniwersytecie w Innsbrucku powrócił na Gregorianę, gdzie początkowo od 1970 roku prowadził wykłady na stanowisku profesora nadzwyczajnego, a później od roku 1974 aż do roku 2001 na stanowisku profesora zwyczajnego. Już jako profesor emerytowany rozstał się z uczelnią w 2003 roku. Warto zaznaczyć, że był on pierwszym na Uniwersytecie Gregoriańskim profesorem nie Jezuitą, któremu powierzone zostały obowiązki kształtowania młodych teologów moralistów. Natomiast podczas 33 lat spędzonych w Wiecznym Mieście mieszkał w niemieckim kolegium dla księży, znajdującym się w Papieskim Instytucie Santa Maria dell'Anima. Stąd dwaj różni gospodarze i dwa różne miejsca spotkań, choć jedno braterskie dzieło przyświecało uczczeniu pamięci wybitnego moralisty.

Uroczyste *colloquium*, które w pierwszym dniu obrad nosiło tytuł *Interdyscyplinarny wymiar teologii moralnej*, rozpoczęło się popołudniem 17 kwietnia od serdecznego przywitania i pozdrowienia wystosowanego przez odpowiednie władze. W imieniu władz uniwersyteckich głos zabrał wicerektor Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego, profesor Hans Zollner SJ, z kolei w imieniu Papieskiego Instytutu Santa Maria dell'Anima przemówił jego rektor, dr Franz Xaver Brandmayr. Obaj wyrazili radość z podjętej inicjatywy, zwracając szczególną uwagę, że profesor Demmer należy do grona najwybitniejszych i najbardziej wpływowych współczesnych teologów moralnych, a jego dorobek naukowy stanowi imponujący wkład w rozwój teologii moralnej.

Właściwa sesja sympozjum została otworzona wykładem *Profesor Klaus Demmer: osobista relacja*, który wygłosiła Aldegonde Brenninkmeijer-Werhahn, założycielka i dyrektorka Międzynarodowej Akademii Duchowości Małżeńskiej w Brukseli (INTAMS). Dzieląc się osobistym doświadczeniem przyjaźni z Klausem Demmerem, przybliżyła słuchaczom świadectwo jego życia, podkreślając zamiłowanie Profesora do podejmowania kwestii moralnych i bioetycznych.

Kolejnym prelegentem był dr Roberto Dell'Oro, dyrektor Instytutu Bioetyki na Uniwersytecie Loyola Marymount w Los Angeles. Uczeń profesora Demmera poświęcił swoje wystąpienie specyficznemu etyczno-teologicznemu podejściu, jakie można odnaleźć w myśli niemieckiego moralisty. W wykładzie *Prawda moralna i antropologiczna medytacja w teologicznej etyce Klausa Demmera* przedstawił niezwykle intelektualną podróż wiodącą poprzez teologię moralną swojego mistrza. Ponadto podkreślił, że prawda moralna, jako zgodność postępowania z przekonaniem, dotyka

w swojej istocie budowania się ludzkiego czynu. Klaus Demmer w swoich licznych pracach ukazywał kompletną teorię czynu, której kluczowym elementem była prawdziwość i prawdomówność. Według niemieckiego teologa prawdziwość stanowi podstawowy element naprawczy wobec nieodpowiedniej postawy, a cała tożsamość człowieka kształtowana jest przez wolność transcendentálną. Dla zrozumienia znaczenia poszczególnych aktów moralnych w kontekście konstytuującym osobę w jej określonym kształcie niezbędna jest *hermeneutyka głębi*. Ustosunkowaniem się do prelekcji zajął się wykładowca teologii moralnej na Wydziale Teologicznym Północnych Włoch w Mediolanie, profesor Aristide Fumagalli, prezentując swoją krótką odpowiedź na podjęte wcześniej zagadnienia.

Następnym prelegentem był, związany z Wydziałem Teologii Moralnej Westfalskiego Uniwersytetu Wilhelma w Münster, profesor Antonio Autiero. Urodzony w Neapolu uczony przedstawił wykład *Klaus Demmer między teologią a medycyną*, w którym zaprezentował wieloaspektowy i uniwersalny charakter nauki niemieckiego myśliciela. Teologia i medycyna są ze sobą powiązane w bardzo złożony sposób, a ich wzajemna specyfika stanowi doskonały materiał dla badań interdyscyplinarnych, co znalazło swoje urzeczywistnienie w kwestiach poruszanych przez profesora Demmera. Ponadto mówca podkreślił, że zagadnienia z zakresu bioetyki stanowiły szerokie pole jego zainteresowań. W odpowiedzi na przedstawiony wykład głos zabrał były prowincjał Jezuitów we Włoszech, Carlo Casalone SJ, który jako absolwent medycyny i chirurgii, a także znakomity teolog dopełnił wcześniej prezentowane wystąpienie.

Ostatni wykład tego dnia wygłosił dr Gianni Cioli z Wydziału Teologicznego Włoch Centralnych z siedzibą we Florencji, który podjął temat *Kompromis moralny w nauczaniu Klauza Demmera*. W swoim wystąpieniu, obok problematyki zarysowanej w temacie, podjął także wątek statusu prawdy moralnej. Ponadto podkreślił złożoność kategorii kompromisu w teologii moralnej, oferując interesujący zarys historii tego zagadnienia na przełomie ostatnich lat, ze szczególnym uwzględnieniem opracowań dokonanych przez niemieckiego moralistę. Zwrócił uwagę, że kategoria kompromisu w twórczości Demmera wydaje się być szczególnie interesująca na polu etycznym, podejmując przy tym próbę wyjaśnienia jak znakomity profesor rozumiał godzenie spraw Bożych ze sprawami ziemskimi w oparciu o kompromis. Ustosunkowaniem się do tak sformułowanych treści zajął się dr Paolo Benanti TOR, docent teologii moralnej i bioetyki na Uniwersytecie Gregoriańskim.

Drugiego dnia owocnej wymiany myśli uczestnicy sympozjum przenieśli się w mury Papieskiego Instytutu Santa Maria dell' Anima. Całość refleksji została zatytułowana „Ku pamięci profesora Klauza Demmera” i poświęcona była powiązaniu pomiędzy teologią moralną i duchowością wspomnianego intelektualisty. Podobnie jak poprzedniego dnia, sympozjum rozpoczęło się od serdecznego przywitania zebranych gości przez odpowiednie władze.

Pierwszy wykład został wygłoszony przez dr. hab. Waltera Schaupp z Instytutu Teologii Moralnej Uniwersytetu w Graz. Prelegent przedłożył temat *Transcendentne ujęcie podmiotowości – związek między moralnością i duchowością Klauza Demmera*. Mówca, odnosząc się do twórczości profesora Demmera, roztoczył przed uczestnikami wizję integralnego świata obu teologicznych dziedzin. Zaznaczył także, że wspo-

minany myśliciel w ramach swojej pracy naukowej często poruszał zagadnienia z zakresu teologii moralnej i duchowości, na które w dużej mierze składały się kwestie etyczne oraz problemy szczegółowe uwzględniające problematykę bioetyczną. Całość swoich przemyśleń często osadzał w kontekście interdyscyplinarnym. Osoba, która dokonuje nieustannej aktualizacji życia duchowego, zdolna jest do zrozumienia swojej podmiotowości, otwarcia na transcendencję, podążania drogą wyznaczoną jej przez normy moralne i dążenia do osiągnięcia jedności ze swoim Stwórcą.

Drugie wystąpienie, *Moralno-teologiczna refleksja najlepszą praktyką życia*, należało do dr. Romana Globokara z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Ljubljanie. Prelegent zaznaczył, że dla profesora Demmera istotnym celem teologii moralnej była pomoc każdej osobie w celu zbudowania prawdziwego życia moralnego. Chryścijaнин podejmuje wysiłki, aby uczynić historię swojego życia niczym projekt zmierzający do osiągnięcia wizji Boga. Wszystkie moralne wskazania nie zależą od koncepcji, często powtarzanych przepisów czy norm, ale od historii życia, którą ludzie odzwierciedlają. Dla wielkiego moralisty ta etyczna wnikliwość miała zasadniczo egzystencjalny charakter.

Jako ostatni z wykładowców głos zagrał dr Karl Hunstorfer z Uniwersytetu Medycznego w Wiedniu. Wygłosił przemówienie zatytułowane *Duchowość w szpitalu – teologiczno-etyczne ujęcie praktycznej duchowości według Klause Demmera*. Jako ksiądz, wykładowca oraz czynnie pracujący lekarz na Oddziale Onkologicznym Szpitala Braci Bonifratrów nakreślił wizję szczególnego rodzaju duchowości, jaką można zaobserwować u ludzi dotkniętych chorobą i cierpieniem. Etyka życia przepełnionego prawdą, jaką reprezentował Demmer, posiadała cechy tryumfalizmu. Właściwa realizacja ludzkiej egzystencji zaczyna się od uznania i przyjęcia własnej słabości. Osoba, ubogacona wysiłkiem i walką, jest w stanie spotkać krzyż, a w nim uwalniającą obecność Boga. Dlatego też można mówić, że chrześcijańska wizja życia ma znaki teofanii. Prelegent przypomniał także przesłanie profesora Demmera, które ten często kierował do przyszłych teologów moralistów, przestrzegając ich, aby nie pozostawali obojętni na egzystencjalne problemy, w jakich ludzie w milczeniu cierpią, bo te często bywają trudne do zauważenia, pozostają w ciszy i nie odgrywają prawie żadnej roli w akademickiej przestrzeni.

Dopełnieniem drugiego dnia sympozjum były pytania oraz otwarty panel dyskusyjny, który pozwolił na owocną wymianę myśli, poglądów i doświadczeń płynących z różnych ośrodków naukowych i badawczych, wskazując na wpływ i znaczenie teologii moralnej, której niezłomnym nauczycielem był wspomniany uczony.

Doniosłe *colloquium* ujawniło nie tylko ważne i bardzo konkretne akademickie teologiczno-moralne podejście do dziedzictwa profesora Klause Demmera, ale także wykazało znaczący ślad, jaki niemiecki moralista pozostawił w umysłach wielu pokoleń studentów, głównie poprzez swoją osobistą postawę prostego, pokornego i duchowego życia. W pamięci uczestników profesor Demmer zapisał się jako rozsądna, rozważna, wymagająca osoba, odznaczająca się pogłębioną duchowością i ludzkim podejściem do spraw życia uniwersyteckiego.